

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՌՄԱՅԵՑԻՈՑ

(Շար. տես. 1917 թվմ. էջ 98)

— ≈ ≈ —

ԻՏԱԼԱՑԻՈՑ
ԲԱՂԱԲԱՐՆԿԵՐԱ-
ԿԱՆ ԿԱԶՄԸ

Խաղաղքներն ի-
րենց հետ բերին
տեսակ մը զարգա-
ցում (*cultura*), որ
բաց ի հնդիկ-եւրո-
պական ժողովուրդներու քաղաքակրթու-
թիւնը կազմող տարբերներէ, ունէին յու-
նա-խաղական ցեղական խումբին նոր և
յատուկ բարքեր: Ամենէն զխաւորն էր
երկրագործութիւնը, որ խաւիոյ ժողո-
վուրդներուն քաղաքական ու ընկերական
կեանքի սկիզբն ու առանցքն եղաւ: Վեհոս
աստուածունէին՝ որ է կրակը՝ կը ներկա-
յացնէր տունը և ընտանեկան վառարանը,
ինչ որ կարևոր է մշակ ժողովուրդներու:
Յունական ու իտալական տունները զրե-
թէ իրարու նման էին. երկու ազգերուն
զգեստները նոյն էին, մինչև իսկ զխաւոր
զէնքը, նիզակը՝ ևն: Այս նախնական և
հասարակաց տարբերներուն վրայ՝ յունա-
լատինական քաղաքակրթութիւնը սեպ-
հական դրոշմով զարգացաւ:

Խաղական ընտանիքը, — որու հայրը
բացարձակ տէր էր, — կը հաւաքուէր
տնական վառարանին շուրջը, և կը կազ-
մէր քաղաքական իշխանութեան առաջին
խարխիւր: Ու իրացընէ, ազգին պետերը
հայրերն (*patries*) էին, և միայն իրենց սե-
րունքը՝ պատրիկներն էին որ կը կազմէին
ժողովուրդը՝ լիազօր իրաւունքներով: Եւ-
րոպայի ստացաւ հայրենիք (*terra patris*) ա-
նունը, իսկ ստացուածքը՝ ըստեցաւ հայ-
րենական ժառանգութիւն (*patrimonium*),
և հարուստ պատրիկը՝ ի յարգանս աղ-
քատ ուսմին՝ տեսակ մը հայր (*patro-
nus*) դարձաւ:

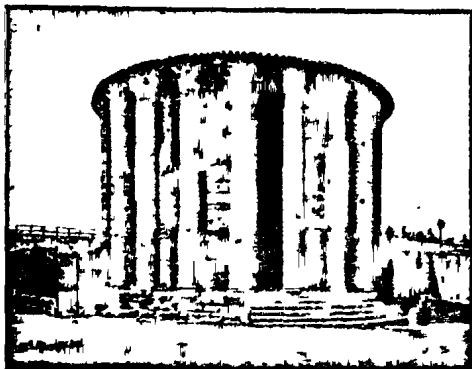
ԼԱՏԻՆ
ԲԱՂԱԲԱՆԵՐԸ

Մինչև Հռոմի առաջին
ժամանակները, իտալա-
կան ժողովուրդները, ցե-
ղով ու լեզուով ազա-
կից, մի և նոյն քաղաքական կազմն ու-
նէին: Կ'ապրէին անկախ խումբերով կամ
քաղաքներով (*civitas*): Քաղաքը կը բաղ-
կանար բլուրի վրայ կառուցուած միջնա-
բերդէ մը, որ միանգամայն տաճարի տեղ
ալ կը ծառայէր և կը կոչուէր հասարա-
կապետութիւն (*res publica*): Կրօնական
կեդրոն մ'էր, և վտանգի ժամանակ ա-
պաստանարան մը, վասն զի բնակիչները,
բոլորն ալ մշակ, ցրուած էին շրջակայ
գաշտերուն մէջ: Բացառիկ վտանգի մը
պարագային՝ կը ձևացնէին յատիկ դաշնակի-
ցութիւն: Տարին մի անգամ՝ դաշնակից
քաղաքներու պատգամաւորները կը հաւա-
քուէին Փերենտինեան աղբիւրներուն մօտ,
ի պատիւ Արամազդի զոհեր մատուցանե-
լով: Այս առթիւ կատարուած Թոնքը,
զոհներ ու խաղերը կը կոչուէին յատի-
կական տրճակարդ: Դաշնակցութեան կը
նախագահէր տարուէ տարի ընտրուած լա-
տին քաղաքներու թագաւորներէն մէկը,
« թագաւոր լատինաց » տիտղոսով: Երբ
վերջերը շատ մը քաղաքներէն թագաւոր-
ներ ջնջուեցան, դաշնակցութենէն ըն-
տրուած պետը դիկտատոր կ'ըսուէր: Պա-
տերազմի ժամանակ, կ'ընտրուէր զօրավար
(*imperator*) մը իբր վերին հրամանատար
դաշնակից բանակին: Դաշնակից ժողովն
իրաւունք ունէր պատերազմ հրատարա-
կելու և խաղաղութեան դաշը կնքելու:
Սակայն շինական և պատերազմող ազգեր
ըլլալով, անպանդձ ու զգաստ կեանք մը
կ'անցնէին, և իրարու մէջ եղած զօրու-
թիւններն՝ աւելի սուրով ու նիզակով կը
լուծէին քան դատաստանական օրէնքնե-
րով:

Գերագոյն իշխանութիւնը յիերակոյտին
ձեռքն էր, կազմուած ատենակալ հայրերեկ
(*patries seniores*): Հասարակաց պաշտո-
նեաններու իշխանութիւնը միամեայ էր:

ԿՐՕՆՔՆ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆԸ
 Խաղաղուց կրօնը, —
 հաստատուած բնութեան
 ու նախնեաց աստուա-
 ծացման վրայ, — վերին
 աստիճանի պարզ էր, և կը համապատաս-
 խանէր մշակական ու պատերազմական
 կեանքին: Ի սկզբան՝ մարդկային զոհեր
 նուիրելու աստիճան կուպիտ և վայրենի
 էր պաշտամունքն, բայց ժամանակի ըն-
 թացքի մէջ մեղմացաւ: Սաստիկ փոյթ

ՅՈՑՆԵՐԸ
 Յունական հնագոյն զաղ-
 թականութիւնն է Կուժա
 քաղաքինը, հաստատուած
 Կամպանիոյ ասիերուն շրջակայքը (1050):
 Բայց 750 էն վերջ Յունաց արշա-
 ւանքները դէպ ի խալիս՝ այնչափ
 բազմացան, որ թերակղզիին ու Սիկիլիոյ
 ծովեզերները ծածկուեցան յունական քա-
 ղաքներով: Ասոնց գլխաւորներն էին՝ Սի-
 րակուսա, զոր Կորնթացիները հիմնեցին

ՎԵՍՏԵԱՆ ԿՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱՃԱՐԸ:

ունէին ամուսնութեան սրբութեան վրայ,
 և ամուսնական դաշինքը կը կատարէին
 մեծամեծներուն առջև: Ազգային աստուածն
 էր Յսևոս, հիմնադիր իրենց քաղաքնե-
 րուն:

Կը հաւատային հանդերձեալ կեանքի.
 Յունաց պէս ունէին Ելլիսեան դաշտերն
 և Տարտարոսը: Միտեալներու ոգիները
 կ'ըսուէին Ուրուսկանք (Մանի), զորս կը
 պատուէին առանձին պաշտօնով, իսկ չար
 ոգիները կը կոչուէին Ճիւադը (Larce),
 որոնք մարդիկը կը սարսափեցնէին: Խառ-
 լական ժողովուրդները չունեցան իսկական
 քրմութիւն, որ առանձին կարգ մը կազ-
 մեր, բայց ընտանիքին հայրը միանգա-
 մայն քուրմ էր:

(735), Սիբարիս (720) և Կրետոն (710)
 Աքայեցիներէ հիմնուած, Տարենտոն (708)
 սպարտական զաղթականութիւն, Ելլիս
 և Վելիս՝ (536) շինուած փոկիացիներէ:
 Անուանի էին նաև Փաղանիս, Մենսիս,
 Ակրագանդ քաղաքները:

ՍՅՈՒՆԱԿԱՆ ԱՋ-
 ԴԵՅՈՒԹԻՒՆԸ
 Այնպիսի ոճով մը
 Յոյները տեղաւորուե-
 ցան հարաւային իտա-
 լիոյ և Սիկիլիոյ մէջ՝
 որ իրենց բարքերն ու լեզուն պարտա-
 ւորիչ ըրին բնիկներուն: Յունական քա-
 ղաքներու իշխանութիւնը, փարթամու-
 թիւնը, գիտութիւնները կարճ միջոցի մէջ
 յառաջ բերին յունա-իտալական կոչուած

քաղաքակրթութիւնը: Այս ժամանակն էր որ հարաւային իտալիա իրաւամբ Մեծ Բռնաստան անունն առաւ: Թունական գաղութներու վարչական պատմութիւնը՝ ազնուապետութեան ու ռամկապետութեան միջև ելած պայքարին պատմութիւնն է: Այս ներքին կոլուներն այնպէս տկարացուցին այդ ծագած քաղաքները, որ շուտով ինկան և խաղալիք դարձան բռնապետներու և երկրասարդ ու սուրբ տէրերու ձեռքը:

ԳԱՂՂԱՅԻՌ
ՎԵՐԻՆ ԻՏԱ-
ԼԻՈՅ ՄԷՋ

Պրիստոնէ վեց դար առաջ, Գոգղիացիները, որ կը վերաբերէին հնդիկ-եւրոպական մեծ ընտանիքին, հալածուելով տետոնական ցեղերէ, խոժեցին վերին իտալիա. մաս մը Պիլլովեզի առաջնորդութեամբ անցաւ Ապենին լեռներն և տարածուեցաւ Բոյի դաշտավայրը: Ի զուր Եւրոպացիներն աշխատեցան իրենց երկիրն ազատել նորիկ գաղթականներէն: Տիկիլոս գետին ըով յաղթուելով՝ բռնադատուեցան Թշնամիներուն յանձնել ձախակողման Բոյի վրայ գտնուած բոլոր երկրները: Հոս՝ Գոգղիացիները հիմա դրին Միլան քաղաքին և հոն հաստատուեցան ինսուրիացի անուամբ: Յետոյ գաղղիական նոր գաղութներ խումբ խումբ թափեցան իտալիա: Ասոնց գլխաւորներէն էին Կենոմանցիք, որ տեղաւորուեցան ինսուրիացիք ու վինետացիք մէջտեղը, հիմնելով Ռիբիսիո (Ռիչիա) քաղաքը: Բնայայթ, տարածուած աշակերտման Բոյէն մինչև Թուրինոն գետը, մայրաքաղաք ընելով իրենց եւրոպական ֆիլիսոփա (Պլոնիա). վերջապէս Սեռուցիք, որ իրենց բնակութիւնը հաստատեցին Ալբիականի փերուն երկայնքը, հալածելով Սմերիացիներն և շինելով Սինեկալիա քաղաքը:

Մեծահասակ էին Գաղղիացիները, խառնահեր, երկայն պիսիւրով. իսկ զգեստին էր քոյնզոյն բանուած վերարկուներ: Զի-

նուած էին խոշոր վահանով, հրկայն ու անկանոն սուրով, զաշոյնով ու նիզակով: Մշակական կեանքէն աւելի՝ կը նախընտրէին հովուականը, վասն զի երկիր մշակելը՝ նախատինք կը համարէին: Կ'ապրէին իրարմէ սգատ ու անկախ խումբերու բաժնուած: Վաղաքական միութիւնը մէջիջին տկար էր, նոյն իսկ մի և նոյն տոհմին պատկանող ցեղերուն մէջ: Լի անձնական արժանիքով, անհաստատամիտ և սիրահար քախտախնդիր կեանքի, Գաղղիացիները զինուորական ու դատարկաշըջիկ կեանք մը կը վարէին:

Ասպատակելով Բոյի արգասնող դաշտերը, ջնջեցին անկէ եւրոպական քաղաքակրթութիւնը, ինչպէս նախկին բնակիչները, որոնք արդէն իրենց վաղեմի կորովէն ինկած էին:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Հռոմեական տիպարը. — Հոմէր հիմնարկութիւնը. — Հոմուլոս. — Նուա Պոմպիլիոս. — Տուրգիոս Ուսելիոս. — Անկու Մարտիոս. — Տուրգիոս Սքեյ. — Սերուիոս Տուրգիոսի Թաւարութիւնը. — Տուրգիոսի Գործը. — Միապետութեան վերջը. — Քաղաքական կազմ. Թաւարութեան օրով. — Պատրիկները. — Թամիկը. — Կառավարութիւն:

Հռոմայեցիներ — երեք տարբեր ժողովուրդներու խառնուրդ — Թխատիպ էր, փոքրահասակ և գէր, չափազանց խիտ դիմագծերով, ծնօտը կլոր ու դուրս ցցուած: Տոկուն աշխատութեամբ՝ ձեռք բերաւ դաշտավայր ճահիճներու և լեռան ժայռերու վրայ իր մշակելի հողերը: Գործելով երկիրը՝ դարձաւ ուժեղ աշխատաւոր և կորովի զինուոր մը: Այս խառնուածքն իր մէջ արթնցուց սեպհականութեան սէրը, որու տէր դատաւարու համար, դատեր ու պատերազմներ մղեց, և եղաւ օրէնսգէտ ու աշխարհակալ: Միշտ խնայաւէր սեպհականատէր մնաց, խիստ՝

թէ՛ իրեն և թէ՛ իրեններուն համար, իւրեն մեծ հաճոյքն էր բարի երկրագործ մը կոչուիլը։ Նիւթական շահերով մտազբաղ՝ դրական միտք ունեցաւ և քիչ յարմարութիւն ցոյց տուաւ գեղարուեստներու մէջ։ Ամէն բանի մէջ եղաւ համբերող, յամառ ու կանոնաւոր։ Այս յատկութիւններով օժտուած, կրցաւ կառավարիւ աշխարհը՝ իբր թէ իր տունն ըլլար ան և ձեռքէ չի հանեց իր աշխարհակալած երկիրները։ Կրօնքի մէջն ալ կարգ կանոն դրաւ։ պաշտեց զայն իր աստուածներով և յարգեց իր օրէնքներով։ Հոռմայեցի այնչափ կապուած էր օրինաւորութեան հետ, որ ուսմկին ու աշուական դասին մէջ ծագած քաղաքական կռիւներու մէջ, երբէք զէնքի չդիմեց՝ իր միակ գաղափարականն եղաւ Հոռմի մեծութիւնը։ Այս հոգեբանութենէն յառաջ եկաւ իր ազգային գոռոզութիւնը, բայց այս գոռոզութենէն է որ ձեռք բերաւ դիւցազնաբար կոռուիւ ուժը, և կրցաւ աշխարհի հիացման առարկայ դառնալ։

Հատին քաղաքներու
 ԼՈՐՄԻ ՀԻՄ- մէջ պայթող յեղափոխութիւն մը՝ Արարին-
 ՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ խուժարէն թագաւորական հարստութիւնը գահազուրկ ընելով, թագաւորական տունն իր կուսակից ազնուականներով քաշուեցաւ Տիբերիս գետի ասիներն ու Պալատին բլուրին վրայ հիմնեց անշուք գեղաքաղաք մը (21 ապրիլ 753), որ կոչուեցաւ Հոռմ, այսինքն՝ «Ռոմ»։

Թէ՛ և Հոռմ շինուած էր ճահճային գետնի մը վրայ, բայց իր հիմնարկութենէն ի վեր՝ Հատինի « շուկան » եղաւ և վաճառքներու փոխանակութեան նաւամատուցն՝ ընդ մէջ Հատինի ու Ետրուրիայի,

ծովուն և կեդրոնական թիւրակղզիին մէջ տեղը. բայց երբ Ետրուրացիներն իրենց տիրապետութիւնը տարածեցին Ետրուրիայէն ալ դուրս, դէպ ի հաբաւային երկիրները, այն ժամանակ Հատիններն իրենց հիւսիսային սահմանագլուխն ապահովելու

ՆՈՒՐԱՐԱՆԻՐ. — Հառ խորաքանգակ մը.— Հառ զուած են ծանկերն վար իրենդ տեսակ մը կողուն վարտիք, իրանին վրայ սեղմուած պարեզտ մը և մեծ ուսանոց մը, զգեստ զոր կը հազնին պատեւ, բազմի մէջ գանուող զինուորները։ Չար ուսին վրայ կը կրեն իրարու կպած զաւազաններու խուրձ մը։ Տապալը՝ որու երկաթը մէջտեղէն կ'երեւայ, կը ցուցնէ որ նուիրակները Հոռմէն դուրս են։

համար՝ ամրացուցին Հոռմն իբր սահմանագլխի բերդ մը։ Այս վաճառական ու ռազմական դերքին կը պարտի Հոռմ իր ծագումն ու կարեւորութիւնը։

Աւելի ուշ, Սարինացոց Կուրէս քաղաքը, նուիրական գարունի օրէնքով (տես ծան. էջ 44) «Կուրիացիք» կոչուած երկու զարթալակութիւններ զրկեց, որ Պա-

1. Հոռմ, մանաւանդ Հառարկապետութեան վերջին տարիներուն և քաղաքական պատերազմներուն միջոց, ստեղծ արեւին թափող զարմաւ, բայց այդ տեղերները զործարարն ու թէ Հատինի դիւցազններէ կազմուած ժողո-

վուրդն էր, այլ վրէժով լի սարուկները, բախտանդիր ազատագիրներն և թափառական օտարականները, որոնց ու է Հառարկապետ կապ լուսնին հովմակաւն բուն ժողովրդեան նկարագրին ու չայնրեսպիրութեան հետ։

լատինի մօտակայ կապիտոլիոն և կոիւ-
րինալ բլուրներուն վրայ կառոյց կոսիթիոն
քաղաքը: Թէպէտ երկու քաղաքներն իրա-
րու հետ յարաբերութիւն չունէին, մէկմէկէ
բաժնուած ըլլալով արդէն ճախնախուս
ձորերով, սակայն և այնպէս խաղաղու-
թիւնն երկար շտեկ երկու տարբեր ազ-
գերուն մէջ: Անոնք նախ զէնքի դիմացին,
և երկար ու կատաղի կռիւներէ վերջ՝
խաղաղութեան դաշինք կոնցին, որով եր-
կու քաղաքները միացան և երկու ազգերն
իրարու ծուլուցեան:

Հռոմուրոս՝ Թագաւոր Հռոմայեցւոց, և
Տաւրիոս՝ Թագաւոր Սարինացւոց՝ միասին
իշխեցին երկու միացած ժողովուրդներուն
վրայ, որոնք այնուհետև կոչուեցան Հռո-
մայեցիք-կոսիթիցիք:

Հռոմուրոս վարձատրելու համար ետրու-
րացի ազնուական՝ կէլիոս Վիթելլեոս՝ իր
զինակիցը, անոր շնորհեց բլուր մը, ուր
նա իր պաշտպանատնինը կոչելով նոր ասան
մը հիմնեց, զոր իր անունով կէլիոս կո-
չեց: Ուրեմն այս երեք ձուլուած ցեղերը՝
Լատին Խամենեանք (Հռոմայեցիք), Սարի-
նացիք (Տիտանք) և Ետրաւրացիք (Լուկե-
րնանք-Տուսկիացիք) կազմեցին Հռոմէա-
կան աշխարհակալ ժողովուրդը:

Հռոմայեցիք կը կարծէին թէ Հռոմի
հիմնադիրն եղած է Հռոմուրոս, և ասոր
վրայ կը պատմէին այս բանաստեղծական
առասպելը:

« Իլիոնի (Տրոյիս) կործանումէն ետք՝ Էնէաս անուն
արիւնցի գօրգուծ մը իր հայրենիքէն եկել և իր
Ասկանազ որդւոյն հետ Խաալիս գաւով՝ Լատիոն մէջ
բնակել է: Այն երկրին Թագաւորը Լատինոս սիրով
ընդունել է Էնէասն և անոր որդւոյն իր աղջիկն կնու-
թեան տակը է: Իր Շորք մահուանէն վերջ՝ Ասկանազ
Աւրուլոզոս քաղաքը շինել և ասանբերու Թագաւորաց
սեպին հիմնադիրն եղել է:

Այս Աւրալի Թագաւորներէն մին երկու որդի Թոզուց՝
Կուլտուր և Ամուլիոս՝ որ խոցը մէկ հ'ընեն տարուէ
տարի կարգաւ իշխելու, Բայց Ամուլիոս՝ Թէ և կրտսերն
էր, միշտ Թագաւորեց և Կուլտուրը դուստրն ալ՝ Ռեա
Սիլվիա՝ փեսան կուսանաց խումբին մէջ դրաւ, որպէս
զէ անոր սերունդն անհետ ընէ, Բայց Արաւ պատերազմի
աստուածն անհաղցը Ռեա Սիլվիան և անիկ երկու եր-
կուորեակ աստուածորդի ունեցաւ: Ամուլիոսի հրամա-

նաւ Ռեա Սիլվիա մահուան գառապարտուեցաւ, իսկ
երկու « աստուածորդիները » կողովի մը մէջ Տրոբերիս
գետը նետուեցան: Սակայն Նայն միջոցին գետը յորդելով՝
գալանբը ժանկեր էր: Արեւները կողովը ցամաք նետեցին
ու գալով մ'իւր կաթովը սկսաւ նորոտին ժանկիկները
անուցանել, մինչ և որ Թագաւորին լովիներէն փառաու-
լոս այս հրաշքը տեսնել, ապա վրայ զԹագեր և տեսնել իր
կնոջը բերել է: Այս երկու « աստուածորդիները » Հոռ-
մուրոս և Հոնմոս կոչուեցան: Եւր մեծեան ու իրենց
սերունդն իմացան՝ կարծի Հովիտներու գունդ մը կազմե-
լով Ամուլիոսի վրայ գացին, զայն մեղացուն և Կուս-
միտորը նորէն զահ հանեցին, Էրացն անոր խորհրդի
իրենց գտնուած տեղը քաղաք մը շինեցին, բայց մէկեր.
Նին կոչել կ'ուէաւ՝ Թէ քաղաքն որուն անունով պիտի անու-
նուէր և ո՛վ տնոր տէր պիտի ըլլայ: Կուլտուր յորդորեց որ
Թոլուսներուն Բոլիւքն իմանաւ աստուածներու կամը,
Այն ասան Հոնմուրոս Պալատին լինել էաւ և Հոնմոս
Ավենտին Էնը: Կուս Հոնմոս վեց անգ անաւ, ապա
Հոնմուրոս տաներիւ հատ տնանելուն՝ իրենց ընկել-
ներն ըսին թէ դից Հոնմուրոսի կողմը կը բռնեն և այս
պատճառաւ Նորալէն քաղաքն իր անունով Հոնմ կոչուե-
ցաւ: Այնուհետև Հոնմուրոս՝ քաղաքին բուրրութիւն պա-
րիսպ մը քաշել տուաւ: Հոնմոս մաղբելով պարպակն
վրայէն ցտակը քաղաքը մտաւ: Հոնմուրոս իր եղբորը
վրայ յարմարեցաւ և զայն աղանձեց ըսելով. « Այսպէս
պիտի մեռնի ո՛վ որ իմ նոր քաղաքին պարիսպներուն
վրայէն անցնելու յանդիմանի:

Կորալէն քաղաքին բնակիչներն անխնայելու համար՝
Հոնմուրոս հրաման հանեց թէ ո՛վ որ ուզէ կարող է գալ
Հոնմ բնակել ազատօրէն: Ուստի մէկէն մօժն տեղէն
զգոցը, մաղբապաններ, պարտատէրներ, փախստական
զերիներ եկան և Հոնմի մէջ պատառարան մը գտան:
Բայց որովհետև այս կեդոցներն անկէն էին, Հոնմուրոս
ժողովալ ժողովուրդներուն զեպանները դրկեց և խնդրեց
որ խնամութիւն ընեն իր քաղաքացիներուն հետ: Ամեն
տեղ իր զեպաններն անարդուեցան՝ այս պատառարանը
առաւով իրեն: « Ուրիշ ապաստանարան մ'ալ կ'ենեուն
համար բաց, Հոնմուրոս գտնոց անիւ ըր հրաւիրեմ:
Սարինացիներն եկան իրենք ընտանիքներով: Ցանկարժ՝
Նշան մը տրուելուն՝ Հռոմայեցիք յարմարեցան զեպանի
աղջիկներուն վրայ, և իւրացանելէրը՝ սարքիտուէ՛ր մը յա-
փըշտակելով ամուսնացան: Այսպէս Հռոմայեցիք Սարի-
նանիներն յափշտակմամբ՝ կենրոնու տէր դարձան:

Սարինացւոց կուրսն քաղաքը վրէժ խնդրելու համար՝
զէնց աղին ու եկան Հոնմի կապիտոլիոն բերդը պաշա-
րեցին: Իրազկատի օրերը մը, Տարպան, խառապաւ
Սարինացւոց բերդն իրենց մահուելու, պայմանաւ որ ի-
րենց ձախ քնն ունեցան իրեն ասան, այսինքն՝ ոսկի
ապարանքներուն: Բայց Սարինացիք Նայն Թեմն վրայ
վահաններ ալ կը կէլին: Ուստի բերդը մահուելա ասան
Քշնամիներն իրենք վահանները Տարպանի վրայ Նե-
տեցին և զինքը մեղացին:

Սարինացիք ու՝ Հռոմայեցիք պատերազմեան իջկապե-
տուիտին ու Պալատին բլրան միէկ եկած ժողին մէջ,
Հռոմայեցիք յաղթուած՝ փախել սկսած էին՝ երբ Հոն-

մուլուս պաղատեցաւ Արամազդին՝ որ կեցնէ խառնաշփոթ փախուստը, և խոտապառ իրեն տաճար մը նուիրելու¹։ Իսկոյն Հոռոմայեցիք կանգ առին, Այդ պահուն՝ ման, կամարզ Սարինուկինները, որ Հոռոմայեցւոց կիներն եղբւր էին, իրենց ծնողաց և ամուսիններուն մէջ ինկան ու պաղատախան արցունքներով արեւանակէզ կոխէ զապրեցողներն։ Անմիջապէս երկու թագաւորները զաշնադրու թիւն մը կ'ընցցին, ու երկու ժողովուրդներն իրարու ձուլուեցան։

Որ մը Հոռոմուլոս իր զօրաց հանդէսն բնելու առնն՝ կատաղի փոթորիկ մը պայթեցաւ կայծակի հարուածներով ու սեւ ամպերով։ Ժողովուրդը սարսափահար ջրուեցաւ։ Երբ փոթորիկէն յետոյ վերստին հաւաքուեցաւ՝ տեսաւ որ Հոռոմուլոս մէջ տեղը չկար։ Ձայն ելաւ որ նա կայծակի ու փայլակներու մէջ երկինք յափշտակուած է, Եւ ասով ժողովուրդը սկսաւ զինքը իրեն կուրիւրնու տառառած պաշտել²։

Տատիոսի մեռնելէն վերջ՝

ՀՈՐՈՄՈՒԼՈՍ

Հոռոմուլոս (753-716) միւ-

նակ թագաւորեց, Հաւա-

նորէն ինքն եղած է հիմնադիր Հոռոմի քաղաքակաւ ու զինուորական զօրութեան։ Երեք քաղաքներու միութեամբ Հոռոմ մեծ-նալով՝ իր զէնք ունէր սակայն մէկ կողմանէ լատին զաշնակցութիւնը, որուն ինքը մաս չէր կազմեր, միւս կողմանէ Եւրոպական և Սարինացիները, որոնց հետ նա որ և է ներքին կապ չուներ։ Հոռոմական ժողովուրդն ուստի իր օրօրացէն իսկ զատապարտուած էր մշտնջենաւոր պատե-րազմի, որուն համար՝ քաղութիւնն իրեն մեծագոյն առաքինութիւնը եղաւ։

Որոշ բան մը չենք գիտեր Հոռոմայեց-

ւոց իրենց դրացիներու դէմ մղած առաջին պատերազմներուն վրայ. միայն գիտենք որ Հոռոմ կամաց կամաց իր հողն ընդար-ձակեց և Լատինի մէջ անկախ զիրք մը բռնեց։ Սակայն երեք ժողովուրդներուն ձուլումն ազնուապետութեան զօրութիւնն այնպէս անցուց՝ որ դաւ մը նուիրելով Հոռոմուլոսի դէմ՝ սպաննեց զայն, և իշխանութիւնը տարւոյ մը չափ (716-715) անցաւ ազնուականներէ կազմուած ծերա-կոյտին ձեռքը։ Այս շրջանն անիշխանական միջոց (interregnum) կոչուեցաւ։ Բայց Լատիններու ու Սարինացւոց մէջ ծագած վէճերը փութով ազնուապետական կառա-վարութեան վերջ զրին՝ վերահաստատե-լով արքունի գահը։

Ժողովուրդը Տատիոսի ՆՈՒՄԱ Փեհան Սարինացի Նումա ՊՈՐՊՈՒԼՈՍ Պոմպիլիոսը (715 - 672) թագաւոր ընտրեց։ Ինչպէս որ Հոռոմուլոս պետութեան քաղաքա-կան ու զինուորական կարգերուն հիմնա-դիրն եղաւ, այսպէս ալ իմաստուն և խաղաղասէր Նումա, — որու համար կ'ըսեն թէ Եգիպտոսի զիջուհիէն ներշնչուած էր, — հռոմէական կրօնքին ու ծէսերուն կազմակերպողն եղաւ։ Վերանորոգեց տոմարն և կառուց տաճար մը նուիրուած Յանոս «Երկզուի» աստուածին, որու մէկ ճակա-ւը դէպ ի անցեալը դարձած էր, միւսը դէպ ի ապագան։ Այս տաճարը խաղաղու-թեան ժամանակ զոց կը մնար, իսկ պատերազմի առնն բաց էր։

Շար.

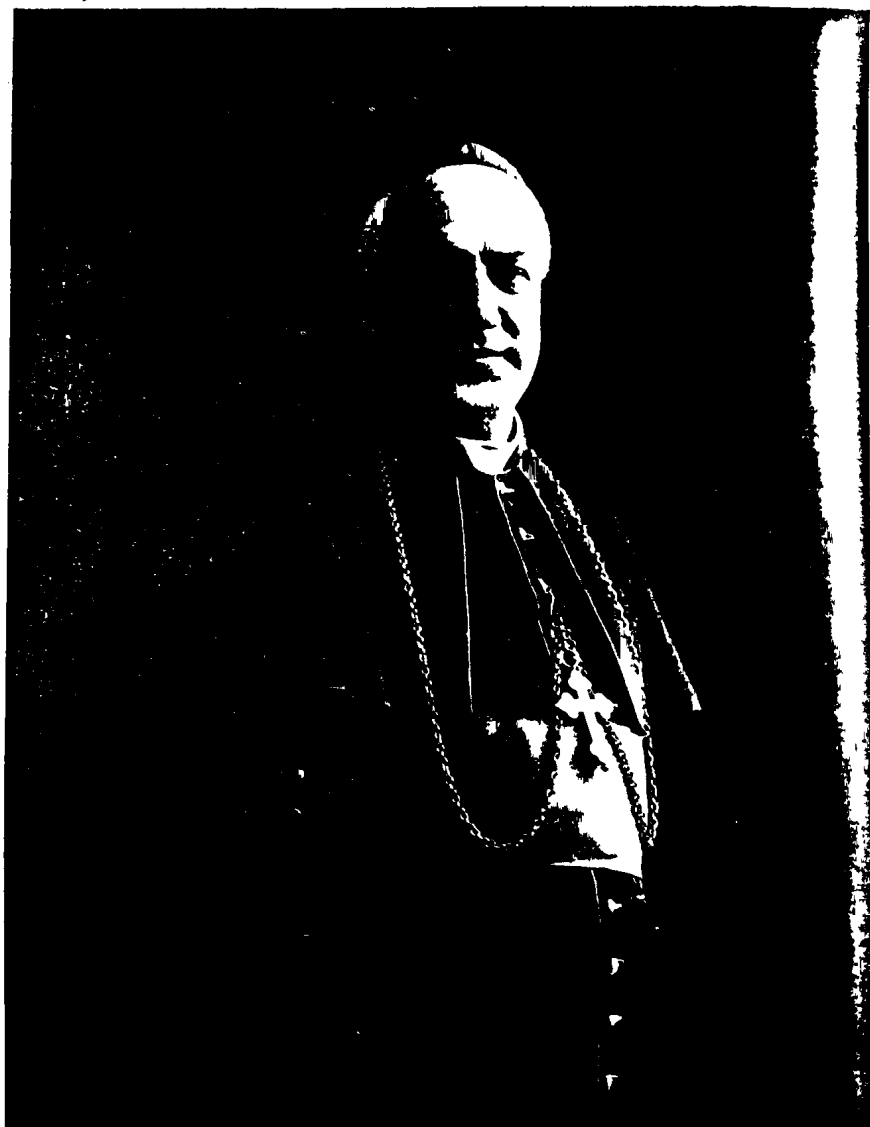
Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՅԱՆ

1. Հոռոմ տաճար մը կար՝ նուիրուած Կեցեցիք Արամազդին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԱՐ

Մեր ազգին պատուաբեր Բարիկաքնակ անխնոց Բանասէրն, եւ Պատմութեան Ուսուցչապետը՝ Տիար Կ. Յ. Բանասէրն, ի լոյս ընծայած է «Carte de l'Arménie Ancienne» գողտը, երեքգոյնեան եւ մանրակրկիտ քարտէսը, գրեթէ 50 X 30 ներքին տարածութեամբ, եւ մեծ ու ընտիր Թուղթի վրայ տպագրութեամբ Յրանալեւն քարտէսը։ Ստանալու համար դիմել առ Ռեդիսսկն։

Mr. le Prof. G. Basmadjian, 9; Rue Gazan PARIS

Ն. Ք. ԵՒՐ. ՔՊԵՏՐՈՍ ԼԱ ՖՈՆԴԷՆ
Պատրիարք Վեմեսկոյ